

Janusz Aptacy

"L'oeil de feu : deux visions spirituelles du cosmos", Olivier Clément, Fontfroide-le-Haut 1994 : [recenzja]

Studia Ecologiae et Bioethicae 5, 577-579

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Olivier Clément, *L'oeil de feu. Deux visions spirituelles du cosmos* (po polsku: *Ogniste oko. Dwa duchowe sposoby widzenia wszechświata*), Fata Morgana 1994, ss. 110.

Olivier Clément autor recenzowanej publikacji urodził się w 1921 w Langwedocji w południowej Francji. Należy on do najbardziej znanych przedstawicieli współczesnego Prawosławia. Emerytowany już wykładowca Instytutu św. Sergiusza w Paryżu doczekał się licznych publikacji, zarówno w języku francuskim, jak i w innych językach, również po polsku. Jego dorobek jest na tyle imponujący, że został on naukowo usystematyzowany i przedstawiony w postaci rozpraw doktorskich. Wspomnieć tu można choćby moją rozprawę pt. „Antropologia teologiczna Oliviera Clément” obronioną w 2003 r. na UKSW i opublikowaną w 2004 r. przez Wydawnictwo „Episteme”. Warto tu także wyliczyć te publikacje francuskiego uczonego, które ukazały się w Polsce: *Inne słońce. Duchowa autobiografia*, Wydawnictwo Księży Marianów, Warszawa 1998; *Ciało śmiertelne i chwalebne. Wprowadzenie do teopoetyki ciała*, wyd. j. w., Warszawa 1999; *Rzym inaczej. Prawosławny wobec papieżstwa*, wyd. j. w., Warszawa 1999; *Prawda was wyzwoli. Rozmowy z Patriarchą ekumenicznym Bartłomiejem I*, Verbinum, Warszawa 1998; *Chrystus zmartwychwstał. Rozważania na temat świąt chrześcijańskich*, Cerf, Paryż 2000, Kairos, Kraków 2003; *Taizé. Szukanie sensu życia*, Wydawnictwo „W drodze”, Poznań 1999. O. Clément jest także autorem licznych wprowadzeń do dzieł autorów prawosławnych wydanych w Polsce, a także do *Katechizmu Kościoła Prawosławnego*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2001. Na prośbę Jana Pawła II przygotował rozważania Drogi Krzyżowej w Wielki Piątek 1998 r. w rzymskim Koloseum.

Recenzowana książka: „*L'oeil de feu. Deux visions spirituelles du cosmos*” ukazała się w roku 1994 i wydawać by się mogło, że jest nieco przestarzała. Nie odnosimy jednak takiego wrażenia, gdy sięgniemy po nią i odkryjemy zawarte w niej treści ciągle aktualne, przemawiające do współczesnego czytelnika swoją obrazowością i głębią. Po dość obszernym wstępie Autor ukazuje czytelnikowi duchowy sposób widzenia i przemiany wszechświata. Ma on polegać na duchowym poznaniu kosmologii, a więc na dostrzeżeniu we wszystkim, co istnieje własnej rzeczywistości bytów stworzonych z jednej strony, a transparencji na boskie energie z drugiej. W ten sposób świat i wszechświat nie będzie pojmowany jedynie jako zwykła emanacja boskości ani też jako zwykłe uporządkowanie istniejącej wcześniej materii przez jakiegoś demiurga. Świat jako stworzenie został powołany do istnienia przez Boga *ex nihilo*, tzn. „z niczego”. Bóg, poza którym nic nie istnieje, pozwala istnieć rzeczywistości różnej od Siebie poprzez „usu-

nięcie się”. Interesujące jest w książce zwrócenie uwagi na temat przejrzystości świata na boskie energie. Temat ten jest niezwykle drogi duchowości Wschodu chrześcijańskiego. Energie boskie, łaska niestworzona, Jego chwała, są bowiem u podstaw wszystkich bytów stworzonych. To wola Boga determinuje sposoby, w jakich te byty uczestniczą w energiach boskich. Każdy byt, każda rzecz, każda relacja pomiędzy bytami jest uzależniona od ich znaczenia, od ich roli, ich sensu, ich imienia. Każdy z tych znaczeń, sensów (*logoi*) ma swój fundament i ostateczne spełnienie w *Logosie* – Mądrości Bożej.

Świat ukazany jest tutaj przez Clément jako narzędzie komunikacji Boga i człowieka. To przy pomocy świata Bóg mówi do człowieka; Bóg i człowiek rozmawiają ze sobą przy pomocy świata. Boski *Logos* nadaje temu światu strukturę i sens a boskie *Tchnienie* – Duch ten świat ożywia, prowadzi go do pełni i piękna.

Francuski uczony przedstawia w recenzowanej książce rolę, jaką człowiek ma do spełnienia w świecie. Człowiek jako istota rozumna (*logikos*), stworzony „na obraz i podobieństwo Boga”, powinien odczytywać głębokie znaczenie (*logoi*) wszystkich bytów i ofiarowywać je jednemu *Logosowi* – Jezusowi Chrystusowi. Taka postawa prowadzi nie tylko do szacunku dla wszelkiego bytu jako stworzonego przez Boga, zawierającego w sobie powierzony przez Boga sens, ale także do kontemplacji natury pomagającej w kontemplacji samego Boga, na co Clément zwraca uwagę w drugiej części książki. Konieczne jest do tego poznanie symboliczne nie zatrzymujące się jedynie na aparycji, na powierzchowności bytów, na ich aspekcie materialnym, lecz szukające nieustannie ich znaczenia duchowego. Potrzeba do tego zmiany sposobu myślenia i wyzwolenia z racjonalizmu, by widzieć głębiej i tym samym, bardziej prawdziwie. W tej drugiej części książki francuski uczony porusza zagadnienie „sofiologii”, żywe w rosyjskiej myśli filozoficzno-teologicznej, a które pojawiło się w pierwszej połowie XX wieku dzięki S. Bułhakowowi i W. Łoskiemu. Sens bowiem rzeczy, ich racja bytu odsyła niewątpliwie do Sofii – Mądrości Bożej. Godnym podkreślenia jest także temat „człowieka liturgicznego”, który poprzez zjednoczenie umysłu i serca, poprzez stworzenie „serca rozumnego”, poprzez uświadomienie sobie ożywiającego oddechu i krążenia krwi, całe swoje życie czyni nieustanną celebracją razem ze wszechświatem. Każdy gest, każde spojrzenie takiego człowieka ma w sobie wdzięczność i pragnienie służby. To spojrzenie uwalnia od patrzenia na świat jedynie jako przedmiot do posiadania, jako źródło energii do wykorzystania w „drapieżnym utylitarystycznym”.

Recenzowana książka jest opracowaniem z dziedziny głównie antropologii teologicznej, choć są tu obecne także elementy kosmologii. Najwyraźniej jednak O. Clément swoją antropologię i kosmologię prowadzi w kierunku właściwie pojętej ekologii. Ekologia bowiem, coraz częściej sobie to uświadamiamy, nie jest jedynie opcją wśród wielu możliwych. Jest ona obowiązkiem każdego człowieka wynikającym z zadań powierzonych mu przez Stwórcę (por. Rdz 2, 15). Ekologia

właściwie uprawiana powinna opierać się na silnym fundamencie filozoficznym, głównie antropologicznym i biblijno-teologicznym, nie deprecjonując oczywiście osiągnięć nauk empirycznych. Na to integralne widzenie świata zwraca uwagę O. Clément.

Istotne treści ukazane w książce językiem poetyckim i nieraz jakby „na skrót”, choć czasem trudne do wydobywania, urzekają swoją głębią i przemawiają do wyobraźni współczesnego człowieka. Książka ta godna jest polecenia zarówno wykładowcom, jak i studentom teologii, głównie zaś protologii i antropologii teologicznej oraz wykładowcom prowadzącym konwersatoria z teologii dla studentów różnych kierunków filozoficznych także ekologii człowieka. W opracowaniu tym pięknie spotykają się ze sobą prawda biblijno-teologiczna i poszukiwania filozoficzne, głównie zaś greckie.

Janusz Aptacy

Elżbieta Kotkowska, ***Pomyśleć świat jako całość według św. Grzegorza z Nyssy***, Księgarnia św. Wojciecha, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań 2003, ss. 196.

Jan Paweł II pisał, że wiara i rozum są dwoma skrzydłami, na których duch ludzki unosi się ku kontemplacji tej samej prawdy (zob. *Fides et ratio*, nr 1). Niniejsza recenzowana publikacja autorstwa Elżbiety Kotkowskiej, będąca opracowaniem myśli św. Grzegorza z Nyssy na temat szeroko pojętego świata, jest niewątpliwie potwierdzeniem słów Papieża. Św. Grzegorz wielki teolog, filozof i mistyk udowadnia bowiem jak bardzo wiara potrzebuje rozumu a rozum wiary. Ten ojciec Kościoła wskazuje jak zarówno teologia, filozofia i nauki przyrodnicze, każda na swój sposób i przy pomocy właściwej sobie metodologii, odkrywają tę samą prawdę. Prawda bowiem nie może zaprzeczać jedna drugiej. Gdyby tak było, któraś z nich nie byłaby prawdą. Biskup z Nyssy, jak zauważa Kotkowska już we Wstępie, to pisarz, którego interesują nie tylko tematy tradycyjnej teologii. W centrum jego zainteresowań znajdują się problemy nauki o człowieku. Zastanawia się on nad człowiekiem, jego pochodzeniem i odniesieniem zarówno do Boga, jak i do wszechświata.

Recenzowana książka Elżbiety Kotkowskiej, będąca publikacją jej rozprawy doktorskiej, składa się z czterech zasadniczych rozdziałów. Przed rozdziałami Autorka zamieściła wykaz skrótów i wstęp a po nich zakończenie, notę biograficzną św. Grzegorza z Nyssy, bibliografię oraz krótkie streszczenie w języku angielskim.